Михаил Шолохов

МИҢЛЕ КОМАНДИР

Хикәя

Уткән 1965 ел — Михаил Александрович Шолохов өчен, безнең совет әдәбияты өчен аеруча истәлекле. Бердән, аның 60 еллык юбилее бәйрәм ителде, икенчедән, күп милләтле әдәбиятыбызның иң алдынгы сафында барган олы әдип, оста сәнгатьче һәм җәмәгать эшлеклесе, ялкынлы коммунист Михаил Шолоховка Нобель премиясе бирелү совет әдәбиятының уңышларын дөнья күләмендә тану булып яңгырады. Мәшһүр «Тын Дон» эпопеясы, «Күтәрелгән чирәм» романы, «Кеше язмышы» һ. б. хикәяләре белән М. Шолохов иҗаты миллионлаган совет укучыларының һәм бөтен прогрессив кешелек дөньясының күңелләрендә күптән кайнар һәм тирән мәхәббәт казанган иде инде. Бу бүләк исә әнә шуның рәсми бер гәүдәләнеше булды.

Татар укучысына М. Шолоховның «Күтәрелгән чирәм» романы, «Тын Дон» эпопеясы, «Кеше язмышы» хикәясе һ. б. күптәннән таныш һәм сөеп укылалар. Әмма башлангыч иҗат чорларында гражданнар сугышының кайнар эзләре буенча язылган күп кенә хикәяләре («Дон хикәяләре») моңарчы билгеле түгел иде әле.

Без журналның бу санында укучыларыбызны М. Шолоховның 1924 елда язылган «Миңле командир» («Родинка») исемле хикәясе белән таныштырабыз.

I

Аның квартиры — биек яр буенда.

Тәрәзәдән Дон елгасының кара-кучкыл су өсте, аръяктагы яшел болыннар зәңгәр офыккача җәйрәп күренеп торалар. Төннәрен, җил-давылда, дулкыннар яр астына ук килеп бәрелә, тәрәзә капкачлары иңрәп-иңрәп шакылдый, гүя су күтәрелеп, идән астына елышкандай, дулкыннар хатаны селкеткәндәй тоела.

Өстәлдә — кимерелгән сөяк, бер кыерчык ипи, хәрби карта һәм соңгы сводка ята; саргайган плакатлар өстенә чәчелгән патрон гильзаларыннан — күкертле дары исе, тезүле йөгәннән — ат исе аңкый... Ә тәрәзә янындагы агач эскәмиядә, күксегән юеш стенага аркасы белән эскадрон командиры утыра. Күшеккән кулында — карандаш, алдында — анкета. Кыска, кырыс юллар: **Кошевой Николай. Эскадрон командиры. Игенче казак. РКСМ члены.**

«Яшь» турысына житкәч, карандаш теләр-теләмәс кенә 18 дип теркәп куя. Әмма ул олысымаграк: киң җилкәле, иелебрәк йөри, күз төпләренә нурланып вак кына җыерчыклар җыела...

— Малай гына бит үзе, яшел курай! — диләр эскадрондашлары шаярту һәм эчке бер дулкынлану белән. — Ә бүтән шундый командир табып кара син! Ярты ел инде бер югалтусыз диярлек сугышларда йөрибез, ике банданы тар-мар иттек, күпне күргән карт командирлардан да болайрак, иң кыен бәрелешләрдән җиңеп, исән-имин алып чыга!

Тик Никола гына үзенә унсигез яшь булудан ояла иде. Анкеталарда әлеге шул теңкәсенә тигән графага житү белән, кулындагы карандашы кыюсызлана, яңаклары уттай яна башлый. Атасы аның — казак, димәк, тумышы белән ул да казак. Хәзер инде төштә күргәндәй генә хәтерли: аңа әле биш-алты яшь кенә булгандыр, этисе аны үзенең казачи атына атландырып йөрткән иде:

— Ялына ябыш, улым, ныграк тотын! — дип кычкыра этисе. Кухнядән энисе дә чыккан, йөзе агарынган: әле атны тезгеннән тотып барган иренә карый, әле ат сыртына четердәп ябышкан улының нәни аякулларына бага, үзе гүя Николенькага көч бирергә тырышып елмая иде...

Күптән инде бу. Югалды шул Николаның атасы герман сугышында, суга төшкәндәй эзсез югалды. Шуннан бирле һичбер хәбәр-хәтере юк. Анасы да мәрхүмә — беркеме калмады. Атасыннан мирас булып, бары атка һәвәслеге һәм сул аягында, тубыктан югарырак, күгәрчен күкәе хәтле генә миң калды. Унбиш яшенәчә бай казакларга ялчылыкта йөреп, тир-хезмәт түкте. Аннары, бер озын гына шинель сорап алды да, станица аша узган кызыл полкка ияреп, Врангельне тукмарга китте.

...Быел җәй аңа военком белән Донда су коенырга туры килгән иде. Военком контузияле башын чайкалтып, тотлыга-тотлыга:

— Син, бб-раток, бә-бә-бәхетле, да-да, миң — бәхет билгесе ул,— дип Николаның кояшта янган киң җилкәсенә дусларча шапылдатып сугып куйды. Яшь командирга исә әллә ни булды: ап-ак тешләрен генә күрсәтеп, көлемсерәгәндәй итте дә бар көченә ярдан суга томырылды. Чумып калыккач, ачынып әйтте:

— Юкны сөйләмә, чудак! Мин бәләкәйдән ятим калып, работниклыкта үстем, ә син бәхет дигән буласың!

Һәм елга аръягындагы комлыкка таба пошкыра-пошкыра йөзеп китте.

II

Никола, дагалы итекләре белән иртәнге тынлыкны бозып, болдырга чыкты. Көн аяз, салкынча иде. Баскычтан төшеп, чия бакчасына үтте, чык тамчылары белән энҗеләнгән үләнгә чалкан ятты. Абзар-кура ягыннан хуҗа хатынның сауган сыерын тынычландырып сөйләнүе, бозауның имәргә сорап мөгрәве, чиләк төбенә шыбыр-шыбыр сөт акканы ишетелә иде.

Кинәт шыгырдап ян капка ачылды, эт өрә башлады.

— Командир өйдәме? — Взводный тавышы иде бу. Никола тиз генә чирәмнән калкынып, сорау белән җавап кайтарды:

— Ни бар анда?

— Станицадан чапкын килде, пакет белән! Сальский округыннан банда басып кергән, Грушинский совхозы алынган, ди...

— Чакыр үзен!

Хәбәр китергән чапкын ак күбеккә баткан атын тезгененнән тотып килгәндә, бичара ат кисәк кенә ал аякларына чүгеп, бер якка әйләнеп төште һәм өзек-өзек бер-ике генә хырлап алды да, абалап өргән эткә пыялалы күзләрен текәп, җан бирде... Малкай үлде, чөнки хуҗасы аны

кырык чакрым буе бертуктаусыз куа-куа чапкан: өч тәре тамгасы сугылган пакет адресатка мөмкинчә тизрәк җиткерелергә тиеш булган!

Никола пакетны ачты: председатель ашыгыч рәвештә эскадроннан ярдәм сорап язган. Шундук өйгә керде, үзе кылычын бәйли, үзенең башында уйлар кайный: «Их, берәр яры укырга китәсе иде!.. Каян тагы бу бандасы килеп чыкты... Военком йөзгә бәреп әйтә: эскадрон командиры имеш, бер сүз дөрес яза белмисең, ди... Чудак ул... Чиркәү мәктәбен дә бетерә алмый калуыма мин гаепле, диярсең... Тагын шул бандалар... тагын кан... туйдырды инде, тәмам җык булдым...»

Карабинын тага-тага баскычка чыкты. Ә йөгерек фикерләре, артыннан калмыйча, такырдан чапкан юргадай, һаман алга омтылалар: «...шәһәргә китәсе, укырга керәсе иде...» дип, күңеленә тукыйлар иде...

Абзарга атын иярләргә барганда, әлеге үлгән атның танавыннан саркып төшкән кара кан тасмасын күреп, читкә борылып үтте.

III

Көз. Кыр юлының җилләр ялаган тигезле-тигезсез тәгәрмәч эзләренә көдрә-көрән юл үләне сарган, куе-биек алабута һәм киндер тармасы үскән. Далада ерактан ук гәрәбәдәй ялтырап күренә торган эскерт һәм кибәннәргә, мөгаен, бу юл белән җәен печән, көлтә ташыганнардыр... Ә олы юл — такыр шлях буйлап телеграмм баганалары сузылып киткән. Алар көзге пыскак яңгырга, аксыл томаннарга да карамастан, чокыр һәм сызалар аша атлап-атлап, отыры алга чабалар. Шул шлях буенча атаман үзенең бандасын алып бара: иллеләп кылыч — совет власте белән килешә алмаган Дон һәм Кубан казаклары. Өч тәүлек инде, сарык көтүеннән куып алып кителгән бүре өередәй, әле юлдан, әле юлсыз гына дала чирәмен таптап, качып баралар. Алар эзеннән, күрә-күрә, Никола Кошевой эскадроны куа килә.

Бандада — һәммәсе патша хезмәтен үткән, күпне күргән казаклар, усал-чая халык! Ә шулай да атаманның күңеле тыныч түгел, ул борчыла: вакыт-вакыт өзәңгегә басып, карчыгадай үткер күзләре белән даланы капшый, тирә-якны күзәтә. Донның теге ягында зәңгәрсу тасма булып күренгән урманнарга хәтле чакрымнарны исәпли... Исәпләре аны әллә кайларга, үткәннәргә алып китә...

...Җәйнең чилләсендә эссе кояш астында әлсерәп яткан дала бервакыт гаҗәеп бер көмеш чыңы белән тула торган була. Бу — «гарновка» бодаеның эре тук башаклары шулай кыштырдаша. Бодай кылчыклары, яшь егет мыегы төсле, караеп килә. Ә арыш кешене күмәрдәй булып үсә дә үсә...

Сакалбай-станичниклар исә бакча артларына, комсу балчыклы түбәсу җирләргә түтәрәмләп кенә арыш чәчәләр. Гомергә уңмый ул, элек-электән үк дисәтинәсенә утыз поттан да артык чыкмый. Алай да чәчәләр, чөнки аннан кызлар күз яшедәй ару самогон куыла. Борынгы ата-бабалардан ук шулай килә инде ул... Дон казакларының гербына аракы мичкәсендә утырган шәрәкәй казак сурәте юкка гына төшерелмәгән, күрәсең... Күзләрен бөтен хуторы-станицасы исереп-махмырлап йөри: әрәмә талыннан үргән читәннәр аша аллан-тиллән чайкалган кызыл өсле папахалар күзгә чалына...

Менә шуңадыр, атаман бер көн дә аек булмый, кучер һәм пулеметчылары да сиртмәле тачанкаларына басып, атларын ава-түнә куалар...

Җиде ел инде атаманның туган нигезен күрмәгәненә. Башта — Германиядә әсирлек, аннан — Врангель, кояшта изрәп яткан Истамбул, чәнечкеле тимер чыбык белән уратылган лагерьлар, аннары — төрек каеннда Кара диңгез аша кичү, Кубань камышлыклары һәм — ниһаять, бандалыкта йөрүләр...

Менә ул — әгәр әйләнеп баксаң — атаманның тормыш юлы! Шуңа аның җаны, җәйге кызуда сазламык балчыгындагы аеры тояк

эзләре кебек, мукләнеп каткан. Әллә нинди билгесез өянәк аны эчтән кимерә, бөтен тәне сыкрый. Бу бизгәкне бернинди әчемлек белән дә басып булмасын сизенә атаман, тик тыела алмый... Бер аек көне юк. Чөнки даладагы арыш басулары шундый хуш ис аңкытып серкәләнәләр — чыдар әмәл юк, хутордагы кара кашлы солдаткалар шундый саф самогон куалар — чишмә суыннан аергысыз була, эх!

IV

Иртә таңда җиргә беренче салкын кырау төште. Тегермән буасындагы төнбоек яфракларына, әйтерсең, көмеш чәчелгән. Куляса канатларында төсле пыяладай ялтыраган нечкә генә боз кисәкчекләре дә күренгәли иде.

Нәкъ шул иртәдә Лукич карт авыраеп китте: биле сызлый, аяклары кургаш кебек, җирдән аерып булмый. Сөякләре үзенә, тәне үзенә вата, сызлана. Көчкә-көчкә өстерәлеп кенә тегермәнен бер әйләнеп чыкты. Яшьләнеп торган күзләре белән өскә караса, түбә кыегы астында, бик бирелеп, күгәрчен гөрли, аяк астыннан гына бер оя тычкан балалары чыелдашып үтә. Күксеп әчегән мук исе белән яңа тарткан ашлык исе кушылып борынга керә. Тегермән астындагы су, ниндидер бер ят тавыш чыгарып, субай баганаларын ялап-ялмап имә. Карт, беравык колак салып тыңлашып тора да, чуалган сакалын тараштырып, умарталыкка таба атлый...

Чиннеккә кереп, толыбын бөркәнеп яту белән, изелеп йокымсырап китә. Авызын бераз ачып, җылы сулыш белән тын алганда, селәгәе сакалына, мендәренә ага...

Кичке эңгер-меңгер. Инде картның хәтасы күренми, елгадан күтәрелгән аксыл томан тегермәнгә таба сарыла.

Лукич, уяну белән, умарталар арасына кереп китте. Ләкин шул чак урман авызыннан килеп чыккан ике атлының берсе аңа дәште:

— Картлач, монда кил әле!

Лукич сүлпән генә әйләнеп, шик белән карады. Бу тынычсыз елларда шундый кораллы кешеләрне, сорамый-нитми азык-ашлык алучыларны, ул бик күп күргән һәм андый халыкны гомумән, тегенди-мондый төрләргә аермастан, берсен дә өнәми иде.

— Ятьрәк атла, карт үгез!

Лукич, төссез иреннәре белән үзенчә нидер мыгырдана-мыгырдана, умарталар арасыннан әкрен генә өстерәлеп килде дә бер читтәрәк басып калды.

— Без кызыллар, бабакай... Син курыкма, — дип йомшаграк эндәште атаман. — Банда артыннан куып киләдер идек тә, менә үзебезнекеләрне югалттык... Кичә моннан бер-бер отряд узмадымы?

— Уздылар кемнәрдер.

— Кайсы якка киттеләр?

— Шайтан беләме аларны...

— Синең тегермәндә берәрсе калмагандыр?..

— Юк! — диде Лукич кырт кына һәм әйләнеп китәргә борылды...

— Тукта әле, картлач! — Атаман атыннан сикереп төште, дугадай кәкре аякларында басып кала алмыйча, егыла язды. Каты самогон исе аңкытып:

— Коммунистларны кыр-рабыз без, менә шул, картлач! Ә безнең кем булуыбыз аңсы сиңа кирәк түгел! — диде дә тагы сөрлегеп китте, тезгене кулыннан ычкынды.— Синең эшең шул — безгә җитәрлек кадәр «җим» бир дә май кап! Аңладыңмы? Тиз бул. Кая ашлык?

— Юк шул, — ди Лукич, үзе читкә карый.

— Ә менә бу ам-барда ни нәрсә?

— Төрле иске-москы гына... ашлык юк анда...

— Әйдә-ле, күргәз!

Атаман картны яртылаш жиргә иңгән кыйшык келәт алдына жилтерәтеп китерде дә ишекне тибеп ачып жибәрде. Бура эче тулы бодай һәм арпа иде.

— Бу нәрсә? Ашлык түгелмени, карт сволочь!

— Ашлык, милай... Тарткан өчен түләү бит бу. Мин аны ел буе бөртекләп жыйдым. Ә син атларга түкмәкче...

— Синеңчә, нехай безнең атлар ачтан кәкрәйсен, ә?! Нәрсә син, кызыллар яклымы әллә? Үләсең киләме?!

— Аллам сакласын, кызгана күр, бер дә юкка харап итмә! — Лукич бүреген салып, атаманның аягына ава, йонлач кулларын тотарга, үбәргә итә...

— Әйт: сина кемнәр ошый — акларммы, кызылларммы?

— Ярлыка, балакаем... Кичер томана картның ахмак сүзләрен, жәзалама...— дип, карт елап-инәлеп атаманның аяк астында ауный, итекләреннән кочаклый...

— Кызыллар яклы түгелмен, дип ант эч!.. Чукынып кына түгел, карт төлке, жир белән ант ит!

Карт тешсез авызына кушучлап туфрак каба, аны ачы күз яшьләре белән чылатып чәйни...

— Так, так... Ну, житәр, ышанам хәзер! Тор, карт шайтан!

Лукич оеган хәлсез аякларына баса алмый азаплана, атаман аңа карап, мыскыллы көлемсерәп тора.

Ул арада инде әллә каян килеп тулган атлылар бурадан арпа-бодай ташыйлар, алтындай бөртек яртылаш юлга, ишек алдына, ат аяк асларына коела, әрәм-шәрәм була...

V

Таң. Соргылт юеш томан.

Сакчы тоймады: Лукич шым гына, үзенә мәгълүм сукмаклар белән, башта әрәмәгә чыкты, аннан — иртәнге сизгер йокымсырауга талган урман эченә килеп керде. Картларча терек-терек тәпили торгач, жил тегермәнен дә үтте. Менә басу капкасыннан хуторга керәм дигәндә генә, кинәт томан эченнән ике жайдаклының тонык сызымталары калкып чыкты. Таң тынлыгын кисеп, тавыш яңгырап китте:

— Кем килә?!

— Мин бу... — диде Лукич тешсез авызын мүкелдәтеп, үзе куркудан бөтенләй коелып төште, дер-дер калтырана...

— Кем соң син? Пропускаң бармы?

— Нишләп йөрисең бу вакытта?

— Тирмәнче мин... Мондагы су тирмәненнән... Кирәк эшләрем белән кайтуым иде...

— Ниткән эшләр ул? Әйдәле командирга! Алдан атла!.. — дип кычкырды берсе, аты белән картның үкчәсенә бастыра язып. Лукич ат танавының жылы сулышын жилкә артында тойган хәлдә, аксый-теркелди хутор урамыннан китте. Мәйданга житәрәк, чүлмәк түбәле йорт алдында туктадылар. Тәрәзәдә ут жемелди иде. Озатучы жайдаклы, авыр сулап, атыннан төште, тезгенен коймага чалып:

— Минем арттан! — диде дә, кылычын шалтырата-шалтырата өй алды басмасыннан менеп китте...

Керделәр. Лукич, куе тәмәке төтененә чыдый алмыйча, төчкереп жибәрде. Тизрәк бүреген салып, түргә карап чукынып алды.

— Менә бу картны тоттык. Хуторга керәп килә иде.

Никола, башын өстәлдән күтәреп, йокылы-уяулы, ләкин кырыс тавыш белән:

— Кая бара идең? — дип сорады карттан.

Лукич алга атлап куйды, шатланып-каударланып сөйләргә тотынды:

— Нанынкайларым, үзебезнекеләр икәнсез ләбаса, ә мин тагы теге

зобаныйлар дип торам... шүрләвемнән сорарга да кыймадым... Тирмәнче мин, касатик... Оныттың әрәзе: урман аша узганда, миңа сугылган идегез, мин әле сиңа сөт тә чыгарган идем...

— Я, шуннан ни әйтәсең?

— Шуны әйтәм, карлыгачым: теге шул, ни... аты коргыры, бандалар килеп басты... кичә караңгы төшкәндә. Күрәк онынннан бөртекләп җыйган ашлыгымны алдылар, атларына бирең, түгеп-чәчеп бетерделәр... Җәберләделәр, мәсхәрә иттеләр, мин карт кешене җир белән ант иттереп, туфрак ашаттырды башлыклары...

— Хәзер кайда соң алар?

— Шунда яталар әле. Бөтен ызбамны аракыга батырдылар, чөмерәләр генә, канальялар. Сезгә белдерергә дип чабып килүем иде, бәлкем, шул зобаныйларга бер чара табарсыз...

Командир, бабайга елмая төшеп, эскәмиядән кузгалды:

— Атларны иярләргә! — дигән боерык өйдән — ишек алдына, аннан — урамга чыгып таралды. Никола инде тәмам уяу иде, ләкин шинелен кигәндә, йөзеннән ниндидер йончулык кыяфәте чагылып узды.

VI

Таң алды.

Ялсыз, йокысыз төннәрдән тәмам кагаеп саргайган Никола, атын чаптырып килеп, пулеметчылар янына туктады.

— Без атакага ыргылу белән, банданың уң флангысына яудырыгыз! Канатларын сындырырга кирәк аларның!

Һәм, шундук атына сугып, цепькә җәелгән эскадронына таба чабып китте.

...Туйралык артында ниндидер хәрәкәт бар: шлях ташында ат тояклары чыкылдаганы ишетелә. Бераздан дүртәрләп тезелгән — урталарында тачанкалы — атлылар колоннасы яланга килеп чыкты.

Шул чак иртәнге тынлыкны ярып, Никола тавышы яңгырап китте:

— Галопом алга-а-а-а!

Эскадрон дәррәү гөрелдәп, колоннага каршы ябырылды. Иң алда, аргамагына камчы белән сыза-сыза, артындагы пошкыру һәм ат тояклары гөрелтесен бөтен җаны-тәне белән тоеп, Никола Кошевой оча иде.

Урман авызыннан ярсып-ярсып пулемет ата башлады.

Ут астында калган дошман колоннасы таш шлях буйлап ике якка — учениедәге кебек тиз һәм ташкындай җәелеп, цепькә таркалды.

* * *

...Үзәнлектәге куе курайлыктан йоннарына кырмавык ябышып беткән карт бүре килеп чыкты. Башын алга сузып, бераз тыңлашып торды: якында гына атышалар, ике яктан да дулкын-дулкын булып гүләүләр яңгырап килә иде...

— Тук! — дип, зиреклектән аталар. Ә басу артындагы түбәлек кайтавазлап:

— Так! — дип җавап бирә.

Тагын да ешрак:

— Тык-тык-тык!..

Түбәлек янә:

— Так-так-так! — дип кайтара...

Бүре ашыкмый гына өстерәлеп иңкүлеккә, саргайган камышлы үзәнгә төшеп китә...

...Атаман, өзәңгегә баскан килеш, сугыш кырын күзәтә, вакыт-вакыт аның боерык һәм сүгенүләре яңгырый иде:

— Бирешмәгез! Тачанкаларны ташламаска!.. Урманга каер... урманга таба, аналарыгыз чәнчелгере!..

Тик соң инде: тачанка янында кучер һәм пулеметчылар кайнаша, мичәү бауларын кисәләр, ә цепькә таркалган банда, туктаусыз кой-

ган пулемет утына түзә алмыйча, паникага бирелеп, сугыш кырыннан өелеп-өелеп кача башлый.

Атаман, атын борып, чигенүчеләрне туктатырга ташлана. Ләкин шул чак, үзе артыннан бөтен көченә куып, кылычы белән кизәнә-кизәнә бөркеттәй канатланып очкан берәүне күреп кала. Иңендәге буркасы, күкрәгендәге бинокле буенча ерактан ук атаман аның гади кызылармеец булмавын чамалый, бик яшь, хәтта мыексыз икәнен төсмерләп ала, ниһаять, ачудан кыйшайган йөзен, җилгә кысылган күзләрен күрә...

Атаман тезгенне ныграк тарту белән, аты ал аякларын күтәреп, бер урында биеп торды, шул арада билбавына кыстырган маузерын суырып чыгарды да, теш арасыннан сүгенә-сүгенә:

— Авызында сөте кипмәгән көчек! Әйдә кизән, кизән, кизәнәгенне бик тиз корытырмын мин! — дип, якынлашкан саен зурая барган кара буркага төзәп, атып та җибәрде. Җиде-сигез сажин чабып барганнан соң, Николаның аты сөрлегеп, алга ауды. Никола исә буркасын иңеннән ташлап, ата-ата йөгерә, түмгәктән-түмгәккә күчә, атаманга таба һаман якынлаша бара иде...

Шул чак урман артында ниндидер җәнлек улап җибәрде дә кинәт тынып калды...

Кояшны әледән-әле соры болытлар томалый, юл, урман һәм җала өстеннән кара күләгәләр йөгерешә иде...

«Аңсыз бозау, кайнарлана, үз башыңамы ашкынасың»,— дип мыгырдана атаман һәм тегенең обоймасында патроны беткәнен сизеп ала да, тезгенен бушатып, карчыгадай аның өстенә томырыла.

Иярдән сыгыла биреп, бар көченә кылыч белән чаба, бер мизгел кылыч сабы аша яшь командирның гәүдәсе изрәп, җиргә шуып төшкәнен дә тоеп кала.

Атыннан сикереп төшү белән, атаман иң элек бинокльне умырып ала. Аннары шикләнеп карана да командирның дерелдәп яткан аякларыннан хром итекләрен салдырырга ябыша.

Берсен җиңел башкарды. Икенчесенең оегы сыдырылган иде, ахры. Җиргә утырып, тез астына аягын терәп, бик усал сүгенеп торып тарткан иде, — оегы белән үк шуып чыкты, ә ялангач балтырында, тубыктан югарырак, күгәрчен күкәе тикле генә миң күренеп китте...

— Аһ! — атаман кара көеп төште, калтыранган куллары белән суынып барган башны иңләп кенә, әйтерсең, уятудан курыккандай, йөзе белән өскә таба әйләндерде:

— Улыка-аем, Николушкам! Бәгырь каным минем... Ничек болай булды соң бу?! Әйтсәнә бер сүз, бер генә сүз...

Киң җилкәләреннән ипсез кочаклап, сүнеп барган күзләренә бага-бага, канлы күз кабакларын ачарга тырыша, улының авызыннан күбекләнеп-оешып килгән канга куллары буялып бетә... күтәреп бастырырга итә, селкетә — гәүдә әле йомшак, нишләтсәң дә бөгелеп кенә төшә...

Ләкин инде Николушка күгәргән тел очын нык тешләгән, гүяки ниндидер бик зур, бик мөһим бер серне ычкындырудан сакланган иде...

Атаман, улының гәүдәсен күкрәгенә кыса-кыса, туңа барган кулларыннан, бармакларыннан үпте-үпте дә, маузерының салкын корыч көпшәсен авызына кабып, атып җибәрде.

* * *

Кич. Сирәк урман артыннан искән җил атлар пошкыруын, өзәңгеләр чыңлавын, кешеләр сөйләшкән тавышларны алып килә... Менә бер төркем җайдаклылар күренә.

Шул чак атаманның тузгыган башы өстенә кунаклаган улаксә козгыны теләр-теләмәс кенә күтәрелеп очып китте һәм көзнең төссез соры күгендә бераздан бөтенләй эреп, күздән югалды.

Ф. ФӘСИЕВ тәрҗемәсе.